

Encara sobre els textos de J. V. Foix publicats a Quaderns Crema (Resposta a l'editor Jaume Vallcorba), per Joan Ramon Veny-Mesquida

Al darrer número d'aquesta revista (68, desembre de 2000, ps. 117-120) es publica una breu resposta de l'editor Jaume Vallcorba a una meua nota apareguda a l'anterior (octubre de 2000, ps. 75-107) que conté un seguit d'opinions que intenten de contrariar el contingut d'un epígraf del meu escrit. Val a dir que fins i tot tenint presents les repetides suposicions d'apriorismes i lectures de fosques intencions que l'il·lustre editor projecta sobre els propòsits de la meua nota (he de reconèixer que no he estat capaç d'esbrinar exactament a què es refereix) o els continus escarafalls de la seva ploma («s'allunyen de la veritat», «falta a la veritat», «això és simplement fals», «algú amb dos dits de front», «l'escàndol es produeix», «l'absurd de la pretensió de Veny-Mesquida», etc.) i l'apel·lació a la seva trajectòria editorial i a l'apreci del poeta J. V. Foix per la feina de l'editor com a garants de la «bondat» de les seves edicions, fins i tot tenint present tot això, dic, la seva publicació em causa un doble motiu de congratuació: en primer lloc, perquè que «del bosc» de dades que segons Vallcorba vaig desplegar en la meua nota sigui «absolutament necessari» d'esporgar-ne només «un parell d'afirmacions» (p. 117b) dona a entendre, en bona lògica, que totes les altres, que no eren poques ni superficials, han trobat l'aquiescència de l'editor; i, en segon lloc, perquè la meua nota ha provocat que Vallcorba fes públiques unes informacions fins ara inèdites que contribuiran sens dubte a donar nova llum a la història de les edicions foixianes.

El propòsit d'aquesta nova nota és el de contrastar cadascuna de les consideracions de l'escrit de Vallcorba —si més no les que d'una manera o altra volen contradir les demostracions de la meua— amb els fets, tal i com jo els conec, contrastació que servirà per remarcar alguns dels trets

definitoris de les edicions foixianes de Quaderns Crema.

1. Cronologia i autoria de les correccions

Al principi del seu escrit, Vallcorba esmenta l'edició de les *Obres completes* d'Edicions 62, del 1974 (vol. I) i del 1979 (vol. II) i fa el següent parèntesi: «(I ja que parlem d'aquella primera edició, tot i que ara només ens serveixi per il·luminar una actitud, Veny-Mesquida no és gaire respectuós amb la veritat quan afirma que algunes de les correccions que proposa l'edició de Quaderns Crema són presents ja a les *Obres completes* d'Edicions 62. Hi són, naturalment, quan l'edició d'aquestes obres va ser posterior a la meua, però no a l'inrevés.)» (p. 118a). Per avaluar si aquesta afirmació de Vallcorba respecta o no la veritat, convé tenir presents els fets següents:

a) Com és sabut, les correccions que un editor pot fer al text que pren com a base per a la seva edició poden provenir de lliçons seleccionades d'altres testimonis o de noves lliçons conjeturades per l'editor. És en aquest sentit que cal entendre que «algunes de les correccions que proposa l'edició de Quaderns Crema són presents ja a les *Obres completes* d'Edicions 62» del 1974 (deu anys abans que Vallcorba publicqués el seu primer volum de poesia foixiana). Aquest és un fet constatable, que em semblava haver demostrat ja en la meua primera nota (ps. 82-83). Cal, però, aportar proves —terreny, aquest, desplaent a la ploma de Vallcorba—, i la prova està que les esmenes que Ferrater va enviar a Foix amb motiu de la publicació de les *Obres poètiques* el 1964 van ser corregides a la primera edició del primer volum de les *Obres completes* d'Edicions 62, tal i com ja vaig afirmar a la meua nota. Per comprovar-ho

només cal consultar (cosa que no deu haver fet Vallcorba) els materials que el poeta va donar a l'editorial per a la confecció d'aquest volum (ara a l'Arxiu de la Fundació Foix). En aquests, tal i com ja vaig dir, insisteixo, a la meua nota, hi ha consignades aquelles esmenes de la mà d'algú d'Edicions 62. Doncs bé: bona part d'aquestes esmenes, *anteriors* a l'edició de Vallcorba, coincideixen amb les que l'editor de Quaderns Crema recull del volum de Nauta corregit «per l'autor» (1964C al seu aparat), senzillament perquè tenen un origen comú: la llista d'errades de Ferrater. Potser vaig errar, però considero que una edició «crítica» ha de donar compte de la cronologia dels canvis de l'obra: i el 1974 Foix ja havia fet públic un estadi determinat de la seva obra de què no hi ha constància a l'edició de Vallcorba.

b) Que altres correccions que presenta l'edició de Quaderns Crema havien estat ja fetes en altres edicions anteriors a la seva, tal i com deia jo a la meua nota, i no tan sols a les *Obres completes* de 62 com entén Vallcorba, és un altre fet absolutament constatable (i els exemples citats aquí són sols una tria d'una llista considerable): la substitució (ja adduïda al meu escrit anterior, p. 82b, però que recupero aquí perquè el lector avaluï si era o no prou clara) de «estofat» per «estufat» (a XII, p. 24, del 1995) havia estat feta ja a l'edició del *Diari 1918* d'Edicions 62 catorze anys abans, en vida de Foix (1981). Un altre exemple, nou: el de les tres proses publicades a «Hèlix» el 1929, editades en volum per primer cop dins l'esmentat *Diari 1918*: totes les discrepàncies entre el text de Vallcorba (xiv, ps. 177-178, del 1997) i el de la revista (tret d'una, de puntuació), no consignades a l'aparat perquè aquest simplement no existeix, convergeixen amb les del *Diari* (del 1981), algunes de les quals podrien ser «mecàniques» («quinquer» per «quinqué», «enagües vermelles» per «enagos vermells», «Darrera» per «Darrere»), però altres no (la substitu-

ció —«vegeu quin cas», que deia Foix— de «flota» per «sura»). Com que existeixen reproduccions facsimilars de les proses en qüestió (vegeu Joaquim Molas, *La literatura catalana d'avantguarda*, Barcelona, A. Bosch, 1983, p. 220) i de la revista (feta per Letradura el 1977) que en faciliten la consulta a l'estudiós, en un primer moment vaig pensar que aquestes coincidències deurien ser fruit de la casualitat, és a dir esmenes —si se'm permet d'aprofitar la terminologia ecclòtica aplicada als errors— «poligenètiques». Ara bé: com que Vallcorba diu a la seva nota que «a qui, amb dos dits de front, se li acudiria de tocar un sol mot de Foix posant-n'hi un que li semblés més «bonic» o més «correcte»?» («flota» per «sura») i com que no vull que sigui dit que «Veny-Mesquida falta a la veritat quan diu que sí que ho he fet» (p. 119a), he de concloure que el text d'aquestes proses que serví de base per a la seva edició no va ser l'original d'«Hèlix», com figura a la seva edició (p. 320), sinó el del *Diari*, no citat mai per Vallcorba. Val a dir que aquest és només un exemple —n'hi ha més— d'un dels paradigmes de la «millor filologia de què» disposa Vallcorba (segons diu d'ell mateix a *De l'edició crítica de la seva poesia*, «Cultura» núm. 52, gener 1994, p. 40): el de recórrer a edicions més accessibles que la de la font original sense avisar-ho. I el d'oferir un text esmenat, respecte de l'edició original referenciada, pel poeta o pel corrector de torn, amb substitució de lliçons, sense saber-ho.

c) Que «algunes de les correccions que proposa l'edició de Quaderns Crema» siguin «resents a les *Obres completes* d'Edicions 62 [...] quan l'edició d'aquestes obres va ser posterior a la meua, però no a l'inrevés» és una afirmació que cal contextualitzar, per a la qual cosa caldrà fer una mica d'història. La primera edició dels dos primers volums de les *Obres completes* foixianes de 62 és de l'abril de 1974 i del desembre de 1979; la segona, amb algunes correccions, del desembre de 1984 i del fe-

brer de 1985, respectivament. Fins aquesta darrera data, els Quaderns Crema havien publicat *Gertrudis* (dues edicions: gener i setembre 1983), *KRTU* (novembre 1983) i *Onze Nadals...* (octubre 1984). El fet que alguna de les esmenes d'aquesta edició coincideixi amb alguna de les de Vallcorba (exactament, la restitució del vers d'*Onze Nadals...* que mancava a les edicions anteriors) no es justifica per influència de la lliçó de Vallcorba, sinó perquè Foix així ho va notificar a l'editorial, concretament, a Francesc Vallverdú; si més no això és el que es desprèn de la carta que aquest va adreçar al poeta (del 27 de desembre de 1984, conservada a l'Arxiu d'Edicions 62), en què li deia: «Seguint les vostres instruccions, rebudes el dia en què em vaurebre tan gentilment a casa vostra, vam incorporar aquest vers que hi faltava.» No nego que fos Vallcorba qui avisés el poeta de l'errada (fet que l'editor ja s'ha encarregat de publicitar a tort i a dret): el que afirmo és que l'esmena de 62 prové de Foix, tal i com es pot comprovar en la carta citada, no de l'edició de Quaderns Crema, tal i com vol fer creure ara l'il·lustre filòleg. Aquest ha de referir-se, doncs, a l'edició curada per Jordi Cornudella l'any 2000, quan ja havien aparegut tots els volums foixians de Quaderns Crema. Un cop d'ull a l'*Apèndix* d'aquesta edició, amb les «Notes explicatives i complementàries» de Cornudella, on entre altres coses es justifiquen tots els canvis fets als textos base, ens revela que les esmenes de Vallcorba, que hi són òbviament tingudes en compte, no hi són adoptades quan el text editat per Vallcorba no té l'aval d'algun altre testimoni, la qual cosa vol dir que quan coincideixen les correccions de Vallcorba i de Cornudella és perquè el pes de la lliçó d'un altre testimoni exigia l'esmena en qüestió. El procés és, doncs, paral·lel al descrit als dos paràgrafs anteriors: un editor selecciona la lliçó d'un testimoni donat per esmenar el seu text base de la mateixa manera com un altre ho farà després.

La qüestió és que Vallcorba nega el procediment quan ell és el segon i l'afirma quan és el primer.

2. *El volum corregit de Nauta i les llistes de Ferrater*

2.1. «El fet és doncs», continua Vallcorba un cop tancat el seu parèntesi, «que Foix em va encarregar l'edició de la seva poesia i, per tal de determinar el text que calia imprimir, em va donar inicialment dues eines: la primera, una còpia de l'edició que Nauta havia preparat de la seva obra poètica el 1964 amb esmenes manuscrites seves (edició que el poeta em va regalar i que conservo, com és natural)» (p. 118a). És curiós que ara, el 2000, es digui «inicialment», quan aquest volum no és citat entre els testimonis tinguts presents als dos primers llibres de les edicions de Crema (*Gertrudis* i *KRTU*, del 1983; tampoc a *Les irrealms omegues*, del 1987) i quan, el 1994, el mateix Vallcorba afirmava que «Foix en tenia una llista [de les esmenes de Ferrater] que em va deixar i que serví per corregir el meu exemplar» (*De l'edició crítica de la seva poesia*, «Cultura», núm. 52, gener 1994, p. 38). Res més lluny de la meua intenció que dubtar de la veracitat de l'actual asseveració, però se'm permetrà que lamenti que no s'hagués fet pública des del principi, segons sembla que convindria en una edició crítica. En tot cas, ens trobem davant una de les cabrioles argumentatives de Vallcorba (a la meua primera nota ja havia fet esment d'altres): de la informació publicada el 1983 sembla inferir-se que l'editor no havia consultat aquest exemplar; de la del 1994, que l'exemplar no fou corregit «per l'autor» sinó per Vallcorba; i de la d'ara, que Vallcorba disposà des del principi del volum amb correccions autògrafes del poeta. La qüestió, doncs, queda finalment aclarida: es tractava, simplement, d'una dosificació de la

informació que podia portar a equívoc. Equívoc que no hauria existit si s'hagués fet des del principi una *recensio* completa i acurada del material de què disposava l'editor, que és el que jo em pensava que calia fer en una edició crítica.

2.2. «La segona» eina, explica ara Vallcorba, «va ser un full de paper que» Ferrater «havia enviat a Foix, i que aquest li havia tornat amb correccions». Foix n'«havia fet una fotocòpia» i «havia anat responnent-se amb més tranquil·litat les qüestions que allí s'hi presentaven, donant-hi solucions de vegades diferents a les que li havia donat» (p. 118b). Per tant, doncs, continua Vallcorba, hi ha dues llistes: la de l'Arxiu Ferrater, amb la llista mecanografiada d'esmenes del reusenc i la resposta del de Sarrià, i la de Foix —ara de Vallcorba—, amb les esmenes que el poeta anà «responent-se amb més tranquil·litat».

Sobre aquest punt, ja vaig admetre en la meua primera nota que «desconec, és clar, el contingut de la llista que el poeta passà a l'editor [*llista 1*], però si és la famosa de Ferrater hauria calgut anar-hi amb peus de plom [...], perquè en la resposta de Foix a la carta de Ferrater que acompanyava les llistes (que no es conserva a l'Arxiu Foix sinó al de Ferrater i que Vallcorba no cita [*llista 2*]), el de Sarrià pren decisions sobre dubtes plantejats pel de Reus que no figuren a la còpia de la llista de Foix [*llista 3*]» (p. 103a). En aquest fragment em semblava haver deixat clar que tinc constància de l'existència de tres llistes d'aquests famosos dubtes: la que Ferrater va enviar a Foix (una còpia de la qual es conserva a l'Arxiu Foix, amb esmenes del poeta, i que Vallcorba no ha esmentat mai, ni tan sols ara, després de l'edició de l'*Obra poètica en vers i en prosa* a cura de Jordi Cornudella, on s'expliquen amb detall —ps. 716-717— les circumstàncies de les llistes 2 i 3), la còpia que Foix va retornar a Ferrater, amb comentaris del poeta (Arxiu Ferrater, de la qual Vallcorba reconeix no haver «tingut mai

notícia fins fa ben poc», p. 118b), i la que Foix proporcionà a Vallcorba: em costa d'assimilar, doncs, que un lector tan atent de poemes com els de Foix no hagi entès el meu fragment tot just citat de «prosa» denotativa i unívoca quan afirma «que Veny-Mesquida ni tan sols no imagina que hi ha dues llistes, cosa que hauria pogut saber amb facilitat si no hagués partit dels apriorismes que li fan de sustentació. Perquè aquesta llista la tinc jo» (p. 118b). És llàstima, a més, que no hi hagi manera de conèixer el contingut d'aquesta llista perquè, contràriament al que caldria esperar d'una edició crítica, Vallcorba no en diu res a cap dels volums de la seva *Obra poètica* foixiana, ni tan sols si el seu contingut coincideix amb les esmenes autògrafes del seu 1964C.

I ja que parlem d'aquestes llistes, l'afirmació de Vallcorba segons la qual «Gabriel Ferrater no era corrector ni en volia exercir, sinó que en el seu cèlebre full *tan sols formulava preguntes* per tal de llegir de la manera més competent possible els textos foixians» (p. 120a; la cursiva és meua), no descriu amb gaire precisió aquest inventari, perquè, en total, les llistes en qüestió ocupen onze fulls, nou dels quals són dedicats a constatar errors (a doble columna, del tipus «Diu» – «Ha de dir») i dos a formular dubtes. D'aquests dos últims, el mateix Ferrater envià al poeta l'original i una còpia, perquè Foix li retornés aquesta amb les respostes: «En alguns casos, em sembla que hi ha una errada però no n'estic segur, o bé no veig com s'ha de corregir. N'he fet una llista a part que li trameto amb una còpia. Li agrairé molt si em marca les respostes a la còpia i me la torna» (carta de Ferrater a Foix que acompanyava la seva llista, publicada a *Cartes a l'Helena*, Barcelona, Empúries, 1995, p. 120). Ferrater, per tant, sabia que Foix tenia un exemplar d'aquesta llista, perquè l'hi havia enviat ell mateix: però Vallcorba no deu conèixer el contingut d'aquesta carta, altrament no escriuria ara que «el que no crec que Ferrater arribés a

saber és que Foix havia fet una fotocòpia d'aquell primer full» per anar «responent-se amb més tranquil·litat les qüestions que allí s'hi presentaven» (p. 118b). A banda d'això, convido el lector a llegir la carta de Ferrater per valorar si la intenció que se'n desprèn es correspon amb la que infereix Vallcorba de la llista («tan sols» formular «preguntes per tal de llegir de la manera més competent possible els textos foixians»).

2.3. «I, evidentment», continua Vallcorba a la p. 118b, «en el cas que hi hagi dues versions d'un mateix problema, quina ha de comptar per bona a l'hora d'editar? La que el poeta va donar a un amic responent-se uns dubtes que aquell li plantejava o bé aquella altra que el poeta dóna al seu editor i que li ha de servir precisament per fixar el text d'una edició tal com l'autor ha decidit que la vol? La resposta, als ulls del sentit comú, és inequívoca».

Per una banda, però, si apliquem el mateix criteri —el del sentit comú, vull dir— a l'edició de les *Obres completes* de 1974, resulta que la llista que Ferrater va enviar al poeta és la que, probablement en fotocòpia, no conservada, Foix va donar el 1974 «al seu editor» (aleshores Edicions 62), «precisament per fixar el text d'una edició tal com l'autor» havia decidit que la volia en aquell moment. Repeteixo: algú de 62 va incorporar les esmenes de les llistes de Ferrater per a l'edició de 1974, segons es pot comprovar (cosa que no ha fet Vallcorba) en els materials previs a l'edició conservats ara a l'Arxiu Foix; i aquest algú només ho podia haver fet a requeriment del poeta mateix. De tal manera que si hom desestima aquesta edició està bandejant la possibilitat de donar notícia de com volia Foix la seva obra el 1974, possibilitat que la meua concepció d'una edició crítica entén com a necessitat indefugible.

Per l'altra, diu Vallcorba que la còpia que Foix es va quedar dels fulls amb els dubtes plantejats per Ferrater serví al poeta per «anar responent-se amb més tran-

quil·litat les qüestions que allí s'hi presentaven, donant-hi solucions de vegades diferents a les que li havia donat» Foix a Ferrater (p. 118b). Segons això, disposaríem de dos exemplars d'aquests fulls, amb solucions no sempre coincidents: el que Foix va retornar a Ferrater gairebé un mes després (la carta adjunta porta data del 21 d'abril de 1965) de rebre la carta de Ferrater (datada el 28 de març de 1965), conservada a l'Arxiu Ferrater (exemplar A) i el que Foix va donar a Vallcorba (exemplar B), del qual, mentre l'editor no es decideixi a publicar-lo o a donar-ne una descripció detallada, sabem ben poca cosa. Sóc conscient que qualsevol càbala sobre el contingut d'aquesta darrera llista de dubtes serà pura especulació, però espero que el lector sàpiga disculpar-me la següent digressió sobre el sentit de les discrepàncies d'aquests dos exemplars si no la troba pertinent.

La veritat és que hi ha algunes d'aquestes divergències que troben difícil justificació. Posaré tres exemples, només, per donar una idea clara de l'abast d'aquesta afirmació. El primer: un dels dubtes plantejats per Ferrater deia «quadern d'Armènia?» referint-se al fragment següent de la prosa «Quán les monges del Pas...» de *Del «Diari 1918»* (segons la versió de les *Obres poètiques*, p. 188): «[...] he petjat, durant una horassa, la neu inicial, i he copiat, en el quadern d'Armènia, les seves empremtes confidencials.» A l'exemplar A, Foix va afegir, entre «quadern» i «d'Armènia», «de paper», lliçó que es conserva també en l'exemplar corregit de les *Obres poètiques* propietat de Carme Sobrevila. Donaria raó de l'addició el fragment de la prosa «Les parets del court...» de *Gertrudis* on llegim que «Un perfum intensíssim de paper d'Armènia ha envaït la pista [...]». Cal només anar a la *GEC* (XVII, p. 222) per saber que el paper d'Armènia és un «paper impregnat de nitre i substàncies oloroses que es desprenen en ésser cremat», que fa temps es feia servir com a

«ambientador» de les estances i que es venia en un «quadernet» minúscul (Carme Sobrevila encara en va trobar algun no fa gaire) del qual s'arrencaven els petits fulls a mesura que s'anaven necessitant. El cas és que a l'exemplar *B* de la llista de dubtes Foix no hi va fer l'afegit (escric aquesta suposició amb una certa recança, perquè és una informació que he de deduir de l'edició de Crema, on no s'ha citat mai aquest exemplar *B*, tot i que Vallcorba el tenia ja «inicialment», quan va començar la sèrie de l'*Obra poètica* foixiana), i com que és aquest l'exemplar que Foix va fer a mans de Vallcorba, la correcció no apareix al text de la seva edició. Com que l'esmena sembla, des de tots els punts de vista, no tan sols escaient, sinó també necessària, costa de creure que Foix, que havia resolt clarament el dubte tres setmanes després del requeriment ferraterià (a *A*), el deixés sense respondre aquí, quan va disposar precisament de «més tranquil·litat» per dirimir-lo (a *B*).

Segon exemple: el famosíssim pròleg que l'autor va escriure per a l'edició de Nauta (*Lletra a Clara Sobirós*) conté un fragment que no fa sentir: «El to dels altres i llur criteri retòric no em serveix gairebé mai, per tal com no hi ha, em sembla a mi —[...]— que sóc dels qui creuen que cada poeta és ell» (p. 8). La presumpció deturpació va ser detectada per Ferrater, que en la seva llista de dubtes advertia que «alguna cosa manca a la frase que comença "El to dels altres"». Foix va contestar, escrivint a mà, a sota de l'advertència ferrateriana: «no hi ha ... cap norma estètica a la qual hagi de subordinar-me». Aquesta correcció Foix la va materialitzar en un volum, que en conté d'altres, també autògrafes, conservat a l'Arxiu Foix (però que Vallcorba no ha esmentat mai): «El to dels altres i llur criteri retòric no em serveix gairebé mai, per tal com no hi ha, em sembla a mi cap norma estètica a la qual hagi de subordinar-me —[...]. Saps que sóc dels qui creuen que cada poeta és ell.»

La qüestió és que l'edició de Vallcorba (XIV, p. 316) reproduïx la versió amputada de Nauta, la qual cosa hauria de portar a concloure que Foix va decidir, contra tota lògica perquè podia fer-ho «amb més tranquil·litat», deixar la lliçó que no feia sentit a l'exemplar *B* i bandejar la resposta que havia donat a Ferrater a l'exemplar *A* (?). No sé com es pot justificar que Vallcorba, tenint al davant el requeriment ferraterià, no hagi posat, seguint un criteri que aplica en altres casos, un «sic» a l'aparat per marcar la irregularitat (vegeu els epígrafs 3.3. a 3.5. d'aquesta nota). Com que, a més, no ha tingut present en la seva col·lecció de variants el volum de les *Obres completes* de 62 del 1974 (perquè aquest, segons diu Vallcorba a la «Nota a aquesta edició» de *Sol, i de dol* i a la d'altres volums de la sèrie, recull els errors de les *Obres poètiques* «sense cap més correcció que la dels més evidents»), no ha pogut constatar que alguna cosa no funcionava a la frase en qüestió, que hi va sortir en la versió següent, esmenada pel poeta o pel corrector de torn: «El to dels altres i llur criteri retòric no em serveix gairebé mai, per tal com —[...]— sóc dels qui creuen que cada poeta és ell.» Ves per on, l'evidència de l'errada va ser detectada al volum de les *Obres completes* i, en canvi, va passar per alt a Vallcorba.

Semblantment (tercer exemple), si a la carta de Foix que acompanyava la resposta als dubtes de Ferrater (*A*), aquell exclamava «Quin desori!» davant decisions del corrector de Nauta com «la supressió de la preposició "de" davant l'infinitiu en funció de complement directe o en funció de subjecte» o d'errades com «*barques del boll* per «*barques del bou*!», costa d'entendre que no materialitzés aquests canvis a la còpia dels dubtes (*B*) (o al volum 1964C que ara té Vallcorba) quan suposadament tenia més temps i «més tranquil·litat» per fer-ho i quan la supressió del «de» davant d'infinitiu, per exemple, anava contra el seu *usus scribendi* del moment —i, si se'm permet la

broma, fins i tot del seu *usus dictandi*: a la primera de les *Cròniques de l'ultrason* (XIII, p. 11, l. 52), Foix va dictar «intentava de parlar», cosa que deu saber molt bé Vallcorba, perquè participà activament en la correcció dels textos d'aquest volum, tal i com recorda ara en la seva nota (p. 120b). No es tractava, doncs, de prendre decisions puntuals sobre dubtes concrets (que podrien diferir entre A i B), tal i com vol fer creure Vallcorba, sinó sobre qüestions gramaticals de major volada i transcendència estilístiques.

Fos com fos, aquests tres exemples em sembla que ajuden a contextualitzar el pes i la importància testimonials de cadascun d'aquests exemplars de llistes; però la qüestió que volia remarcar és que el 1965 Foix va prendre una sèrie de decisions d'abast general i puntual sobre la seva obra (a l'exemplar A), que, com tantes altres, no apareixen a l'edició «crítica» de Vallcorba.

2.4. No entraré ara a comentar la decisió de prendre el text de les *Obres poètiques* del 1964 com a base per a la seva edició: Vallcorba en dóna raó explícita ara (no a les seves edicions) argüint que va ser aquest el que Foix li va donar i no pas el d'Edicions 62. D'acord. Però si no és cert, com ja he demostrat al paràgraf 1.a., que l'edició d'Edicions 62 (si més no la del primer volum) recull els errors de les *Obres poètiques* «sense cap més correcció que la dels més evidents», com ha estat vist que diu Vallcorba, consegüentment tampoc no ho és que «l'últim [text] controlat per l'autor» sigui el de Nauta, com vol Vallcorba a la seva nota d'ara (p. 118a), perquè qui, sinó Foix, podia haver fet arribar a Edicions 62, el 1974, les esmenes proposades per Ferrater el 1965? Hi ha, doncs, contra el que diu Vallcorba per simple desconeixement d'aquest testimoni (a la mateixa p. 118a), intervenció de l'autor en aquesta edició i, per tant, sembla raonable demanar a un editor crític que en doni compte, d'aquesta intervenció, si més no en aparat evolutiu (tal i

com ja vaig dir a la meua primera nota, p. 93b). I aleshores s'hauria posat de manifest que moltes de les esmenes que adopta Vallcorba a partir del 1983 coincideixen amb les que havien estat fetes ja el 1974 a l'edició de 62 provinents de la llista de Ferrater. Com ara les següents, de *Les irrealis omegues*: al vers 56 del poema 1, la versió de *OPS* (1964) diu «paper», i Ferrater (1965) corregeix «papers», esmena que passa a *OCI* (1974); el mateix s'esdevé amb la substitució d'«esboç» per «esbós» (a II, v. 24), amb «santmarçals» per «santmarçals,» (a IV, v. 20), amb «sagnosos» per «sangosos» (V, v. 31), amb «Heu's» per «Heus» (V, v. 55), amb «darrera» per «darrer» (V, v. 62), amb «bruixa» per «bruija,» (VI, v. 20), amb «o puigsmals» per «a puigsmals» (VI, v. 23) o amb «orfes» per «orfes,» (IX, v. 35), per citar només una tria que doni idea del volum de coincidències.

3. «Restaurar» sense «intervenir»

3.0. Una mica més avall, al paràgraf següent de la seva nota (p. 118b), Vallcorba afirma: «Tothom recorda com, fa uns anys, se subratllava el to "medievalitzant" de Foix. Em sembla recordar que fins i tot hi havia qui deia que Foix "escrivia en provençal". Això em va servir per ironitzar dient que, en la correcció del text, se l'havia de tractar com si fos un medieval, ironia que no sembla, a la vista del text de Veny-Mesquida, que s'hagi entès, si més no per ell.» Em permetré de reproduir aquí l'al·ludit fragment perquè el lector pugui assaborir també la finíssima ironia de Vallcorba:

«Totes aquestes intervencions [els errors i les intromissions dels correctors] reclamaven una edició corregida, i aquesta em va ser encarregada per Foix. No semblava, de bon antuvi, que calgués fer gaire més feina que reproduir els textos després

d'haver esmenat totes aquelles errades i errors advertits. [...] Per fortuna, el tercer llibre amb què vaig seguir va ser [...] *Onze Nadals i un cap d'any*. Dic "per fortuna" perquè aquest llibre em va mostrar que no n'hi havia prou de reproduir el text de Nauta amb les correccions del cas. Em vaig adonar que, l'estrofa tercera del poema "Hi vam anar pel call de la Sagrera", compost tot ell en octaves, tenia solament set versos i una rima quedava estrampa, amb la qual cosa semblava del tot evident que un vers s'havia perdut pel camí. [...] La meua feina, a partir d'aquest moment, va canviar totalment de rumb. Ja no es tractava de reproduir un text més o menys corregit per Foix (i per Ferrater), sinó d'acabar-se al corpus poètic foixià com si es tractés d'un text antic deturpat per la tradició impresa. És a dir de fer una *emendatio* filològica» (*De l'edició crítica...*, ps. 38-39).

Descobrir ara l'alambinada ironia del darrer símil em causa una tal complaença que no em puc estar de reproduir-lo en una altra versió, amb paraules similars, extretes d'una entrevista no gaire llunyana («Avui», 28 de novembre de 1997, p. 41): «Em vaig adonar que m'havia d'acabar amb l'obra de Foix d'una manera diferent, revisar-la com si es tractés d'un poeta medieval. S'havia de fer una feina lenta, amb molta rigorositat filològica, com si fos un poeta antic, perquè hi havia una gran quantitat d'incorreccions significatives. [...] M'he limitat a fer la feina de filòleg, de restaurador.»

3.1. «Foix em va donar», continua Vallcorba més endavant, en la nota que comento (ps. 118b-119a), «originals i mecanoscrits per tal de poder trobar-hi allò que hi mancava o que hi havia estat deturpat. D'aquí la meua feina de restaurador. Però les esmenes, cercades amb esperit detectivesc, li van ser, com és natural, posades en consideració, i ell les va aprovar. I, a més a més, vaig plantejar al poeta un altre seguit de problemes del tot nous i

de tota mena no detectats amb anterioritat, que van ser resolts sobre la marxa». A la mateixa entrevista citada al final del paràgraf anterior, Vallcorba reconeixia que «en vida de Foix, només vaig poder preparar dos llibres: *Les irrealis omegues i Sol, i de dol* [per bé que en un altre lloc (*Un excelente luchador del léxico y la métrica*, «El País / Cultura», 30 de gener de 1987, p. 22) havia dit que de «ese trabajo de revisión surgió ya Sol i de dol *parcialmente y, ya de una forma total*, *Les irrealis omegues*» (el subratllat és meu), i per bé que en vida de Foix aparegueren també *Gertrudis*, *KRTU* i *Onze nadals i un cap d'any*]. En aquests volums, li vaig plantejar petites coses que se li havien escapat, com algunes concordançes de sentit. En les altres obres només he canviat el que he pogut comprovar amb fons documental». I, més avall encara, a la seva nota (p. 119a), diu: «Basta adonar-se que, els canvis veritables i substantius (no les esmenes mecàniques), es produeixen *només* en vida de Foix. I ara potser val la pena de desfer alguna innocentada: aquests canvis *són de Foix*. De qui es pensaven que eren?»

D'aquestes afirmacions, voldria que el lector en retingués les següents idees: a) «les esmenes, [...], li van ser, [...], posades en consideració, i ell les va aprovar»; b) «en vida de Foix, només vaig poder preparar dos llibres: *Les irrealis omegues i Sol, i de dol*; c) «en les altres obres només he canviat el que he pogut comprovar amb fons documental»; i d) «els canvis veritables i substantius (no les esmenes mecàniques), es produeixen *només* en vida de Foix». En definitiva, si ho entenc bé, les esmenes van ser posades a la consideració del poeta en el cas dels dos llibres esmentats i, en la resta, només es realitzen amb l'aval d'algun testimoni. Ara demano al lector d'obrir el darrer volum de l'*Obra poètica* de Quaderns Crema, *Poemes esparros*, publicat el 1997 (autèntica culminació de la feina «crítica» de Vallcorba, perquè és ple de «perles» com aquesta), a la pàgina 125. Hi

trobem un dels poemes de la sèrie dedicada a Joana Givanel, que comença:

No tot passa ras ni llis,
Ni el ratolí pels taulons;
Tots érem de bona jeia;
Ballàvem, gais, quan s'esqueia,
Als EEUU, de miss.

Però l'original mecanografiat, que és el que edita Vallcorba i que és l'únic testimoni conegut d'aquest poema, diu, en aquest darrer vers, «als E.E.E. U.U.U., de miss.», amb tres «E» i tres «U» (que és la lliçó editada per la Fundació Foix en el volum *A Joana Givanel*, Barcelona, L'Amic de les Arts, 2000, p. 41). El cas és —i em costa de creure que un tan gran coneixedor de l'obra i la vida del poeta no ho sàpiga: el mateix Foix en parlà, per exemple a l'*Homenatge a Carles Riba* recollit a les *Obres completes / 4*, d'Edicions 62, p. 295—, que la sigla designa l'agrupació dels tres estats (solters, casats i vidus) units (d'aquí l'acudit de les tres «E») de Sarrià, de la qual formava part el poeta. Segons els mateixos mots de Vallcorba, aquesta esmena (de la qual no dóna notícia al seu aparat) hauria d'haver estat acceptada per Foix a suggeriment seu o recolliria la lliçó del «fons documental»: sabem, però, que el poeta feia més de deu anys que havia mort quan va aparèixer aquesta edició, la qual cosa sembla que menaria a descartar la primera possibilitat; hem constatat, encara, que l'únic «fons documental» conservat porta una lliçó diferent a la de Vallcorba, per tant, cal desestimar també la segona opció. Només resta la solució, si recorrem al ventall de possibilitats ofert pel mateix editor, de pensar que Vallcorba la consideri una «esmena mecànica». Si és així, la correcció se'm presenta equiparable a la d'aquell «supercorrector malfeiner» que va canviar-li «locomotrius» per «locomotores» o a la del «nen de ca l'Altés» (les citacions són de Foix), «que catalanitzà el nom» «Camila» per «Camil·la» (Vallcorba, *De l'e-*

dició crítica..., p. 39). Sigui com sigui, el cas és que l'«esmena» esguerra de soca-rel el sentit del vers.

Ara demanaria al lector que comparés les proses agrupades sota el títol *Dades metafísiques sobre Sarrià* que apareixen a les pàgines 174-176 d'aquest mateix volum amb les que van ser publicades, sota la cura de Manuel Carbonell, a les pàgines 409-415 del quart volum de les *Obres completes* d'Edicions 62 (ambdues edicions volen reproduir la primera i única edició anterior completa a «Bella terra», octubre 1924, ps. 524-525). No és difícil d'adonar-se que a l'edició de Vallcorba manquen els dos darrers grups d'aquestes proses (els de la pàgina 525 de «Bella terra»), de manera que el conjunt ha estat reduït a la meitat: aquesta esmena —que és, doncs, «un canvi veritable i substantiu»— no pot respondre ni a la consulta al poeta, ni al fons documental ni és tampoc una correcció «mecànica». És possible que Vallcorba no s'adonés, quan va fer la transcripció dels textos de la pàgina 524 de la revista, que les proses continuaven a la pàgina següent? Si fos així, em pregunto si seria aquesta la mena de feina de Vallcorba —per dir-ho amb mots del darrer paràgraf de la nota de l'editor (p. 120b)— que Foix apreciava i celebrava en brindis públics i dedicatòries privades.

3.2. A partir d'aquí el to de la nota de Vallcorba guanya intensitat i policromia reprovadores, en virtut d'aquell recurs retòric —a què sol acudir qui vol pal·liar la manca de proves— segons el qual l'èmfasi de l'expressió vol ser directament proporcional a la quantitat de raó del contingut. Així, per exemple, llegim: «A qui, amb dos dits de front, se li acudiria de tocar un sol mot de Foix posant-n'hi un que li semblés més «bonic» o més «correcte»? Evidentment a ningú, i menys encara a mi. Però Veny-Mesquida falta a la veritat quan diu que sí que ho he fet» (p. 119a). M'hauria agradat que Vallcorba hagués llegit amb major atenció la meua nota o,

si és que ho ha fet, que no m'atribuís paraules que no he escrit enlloc i, en definitiva, que hagués citat textualment a quin lloc del meu escrit se li formulava l'acusació de canviar «un mot» per un altre segons criteris de «bellesa» o «correcció». (Val a dir que l'estratègia de no citar textualment les paraules a refutar o de ni tan sols remetre a la pàgina del meu escrit on el lector trobaria les afirmacions a què al·ludeix Vallcorba, cosa que sí que sap fer quan cita els textos de les seves edicions, és, tret d'un parell d'excepcions, la pràctica habitual a la seva nota. Altrament, s'hauria evidenciat la distància semàntica entre el que jo hi deia i la interpretació que ell en fa.) Qui hagi llegit el meu escrit ja deu saber —a diferència de Vallcorba (segons lleigeixo al primer paràgraf de la seva nota, p. 117b), no crec que entre els lectors d'«Els Marges» n'hi hagi cap de prou «incaut» com per no haver interpretat correctament el que jo hi deia— que en cap moment no hi vaig parlar, referint-me a l'editor, de substitució de «mots» sinó de «llicions» (ps. 78b i 96b-97a), que vol dir una cosa prou diferent —si més no per a qui té un coneixement elemental del lèxic ecclòdic—, com veurem.

La resposta a la pregunta del paràgraf anterior, però, continua així: «Tot i que [Veny-Mesquida] ha sabut veure que en els comptadíssims i escassíssims casos en què el text no feia sentit i hi he aventurat una solució personal —puix que Foix ja era mort i no se li podia consultar res—, no m'he estat de dir-ho ben clar a l'aparat (es parla de restitució “per hipòtesi”), i així ell mateix ho indica a la seva nota (pàgina 81 1ª columna)» (p. 119a). Efectivament, a la p. 81a de la meua nota apareix una «solució personal», però no com a exemple del paradigma del «dir ben clar» sinó del de la desconeixença per part de Vallcorba —abastament documentada a la meua nota (ps. 84-86)— no tan sols d'un elevat nombre de testimonis dels tex-

tos que edita sinó també de la bibliografia sobre Foix: es tracta de la substitució «per hipòtesi» de «tetus» (1ª ed.) per «fetus», quan una 2ª ed., inconeguda de Vallcorba, lleigeix «tetins», que és la llició a tota aparença correcta. L'exemple, és clar, no podia ser paradigmàtic del deixar constància explícita de les «solucions personals» per la senzilla raó que hi trobaríem notables i notòries excepcions: el vers 21 del poema IV («Si l'altra nit jo cavalcava al ras») d'*Onze Nadals...*, posem per cas, que ens servirà, de retop, per reprendre ara la qüestió de la substitució de llicions, diu, en l'edició de Vallcorba (p. 15): «I entruullo l'oli a la molina vella.» Si tenim presents ara les dades que dona el mateix Vallcorba, és a dir: *a*) que, segons es desprèn del seu mateix aparat, tots els testimonis que ell deixa constància d'haver consultat lleigeixen «I entruullo l'oli i la molina vella» i *b*) que a la «Nota a aquesta edició» del llibre no hi ha cap referència que Foix introduís cap modificació en l'edició d'aquest volum de Quaderns Crema (referència que sí que trobem a la «Nota...» de *Les irreals omegues*, p. VIII), a partir, doncs, d'aquestes dades, el canvi de llició (de la conjunció per la preposició) és només imputable a l'editor, al mateix editor que pregunta ara «A qui, amb dos dits de front, se li acudiria de tocar un sol mot de Foix posant-n'hi un que li semblés més “bonic” o més “correcte”?». (En honor a la veritat, i per poder avaluar la validesa de l'esmena amb tots els documents al davant, cal dir que al mecanoscrit d'aquest llibre que el poeta donà a la censura, sota la *i* hi ha una *a* —s'hi veu clarament que la llició última és la *i*—; llàstima, però, que això només es pugui saber consultant l'original a l'Arxiu Foix, perquè la variant no consta a l'aparat de Vallcorba; llàstima, també, que Vallcorba no citi enlloc els diversos enregistraments d'aquest poema que es conserven a l'Arxiu Foix, on el poeta lleigeix sempre «l'oli i la molina» quan recita aquest vers: com a prova, el lector

pot sentir la segona pista del disc compacte que acompanya el volum *En el dia més clar de l'any*, Barcelona, Edicions 62, 2000.) El lector pot pensar que l'alteració és minúscula i l'objecció desproporcionada, però la seva transcendència dóna compte de la meua suspicàcia, en tant que el canvi afecta el sentit de «molina» i, doncs, del vers. M'és ben igual ara que l'esmena sigui encertada o desafortunada: el que vull que quedi clar és que, *amb les dades que proporciona l'edició crítica de Quaderns Crema*, l'alteració només pot ser atribuïda a l'editor i no pas al poeta.

Encara dins el punt de la substitució de lliçons, a la meua nota jo parlava, per exemple, de la decisió tipogràfica de generalitzar la cursiva per a marcar l'estil directe, un cop mort Foix, i hi vaig remarcar la pèrdua de matisos que en algun cas pot comportar aquesta resolució (ps. 78b-79a): això, com la majoria de les afirmacions del meu escrit, no és «argumentació», com diu Vallcorba al darrer paràgraf de la seva nota (p. 120a), sinó simplement *descripció*. A la meua nota jo parlava també de la repuntuació a què Vallcorba ha sotmès els textos de Foix a partir de *Sol, i de dol*, aspecte sobre el qual l'editor ha afirmat repetides vegades —també a la seva nota: «Si bé haig d'acceptar que considerava d'ordre menor els problemes relacionats amb la puntuació» (p. 120a-b)— que Foix no hi donava importància, a la puntuació. Deixant de banda que jo hauria preferit de llegir els textos de Foix tal i com els puntuava el poeta, no el seu editor, Vallcorba ha afirmat en un altre lloc (*De l'edició crítica...*, p. 40) que la puntuació foixiana té un sentit «rítmic»: «La seva enorme capacitat tècnica, el domini extraordinari del lèxic i l'innat sentit del ritme de què feia ús l'impel·liren a escriure gairebé al dictat del seu propi impuls, i això feia que organitzés la puntuació d'una forma rítmica [...]» No vull entrar a valorar com algú que sosté tal teoria pot haver repuntuat Foix esgrimint patrons sintàctics,

ni molt menys a analitzar les conseqüències d'aquesta decisió en el contingut dels textos foixians, però suposem —per situar-nos dins la mateixa argumentació de qui fa la hipòtesi— que aquesta sigui certa i que, en conseqüència, ho sigui també la premissa implícita que les comes tenen alguna cosa a veure amb el ritme: repuntuar un vers —posem per cas un decasíl·lab com els de *Sol, i de dol*—, no equivaldria aleshores a modificar-ne el ritme pretès per Foix mentre escrivia «gairebé al dictat del seu propi impuls»? Si la resposta fos afirmativa —i si les teories han de donar compte dels fets sembla que així ha de ser—, ens trobaríem davant la prova de com un canvi suposadament innocent i aparentment «mecànic», fins i tot executat «amb la total acceptació del poeta» (als noranta anys, recordem-ho), segons diu Vallcorba a la «Nota a aquesta edició» de *Sol, i de dol*, estaria fent un flac favor a la seva obra.

3.3. En relació amb la qüestió dels canvis editorials, en un moment donat de la nota de Vallcorba trobem l'afirmació següent: «L'escàndol es produeix en veure que Veny-Mesquida ha observat perfectament que, a partir d'un moment, comencen a aparèixer *sic* a l'aparat crític quan s'observa algun anacolut, alguna concordança *ad sensum* o alguna altra irregularitat que abans han estat corregides, i no ha volgut comprovar si aquest moment coincideix amb la mort del poeta» (p. 119b). Sobre aquest punt, el que jo demanava exactament a la meua nota era que, si l'editor considerava necessari posar aquests *sic*, doncs que ho hagués fet «des de la primera edició i en tots els casos» (p. 93a). Deixem, però, les afirmacions generals i anem als fets concrets: a la prosa «N'Arcís» de *Darrer comunicat* (xi, p. 49), llegim «a les afores» (està parlant un personatge) i l'aparat corresponent diu «a les afores [*sic*]», per remarcar, suposo (encara que els dos gèneres són vius al territori de parla catalana: vegeu, *DCVB*: I, p. 264), que la forma fe-

menina reproduïda al seu text és exactament la que es llegeix al text base, malgrat la interdicció de la normativa (ja des del *Diccionari ortogràfic* de Fabra, del 1917, p. 86). Però a la prosa «Després de corregir...» de *L'Estrella d'En Perris* (VIII, p. 89) llegim (parla també un personatge): «—*Massa sotabarba; no en té pas tanta, i no vol que s'en vegi gens.*» La circumstància, si ho sé veure bé, és exactament la mateixa que l'anterior: com és sabut, «sotabarba» té gènere masculí (així ho dicta també el *Diccionari ortogràfic* des del 1917, p. 400, i així el fa servir el mateix Foix unes línies més avall, a la mateixa prosa: «—*Primer, les berrugues, i les vaig fer invisibles; després, la corba del nas, i ja veieu com ha estat rectificada, i, ara, el sotabarba?*»), per bé que la forma femenina és viva en les terres catalanes (i així ho recull també el *DCVB*: X, p. 30; el femení, però, va ser admès el 1995 al *DLC* de l'Institut d'Estudis Catalans); el personatge, doncs, hauria de dir «no en té pas tant» com l'altre hauria de dir «als afores», però en aquest cas —i potser més encara que en l'altre, perquè la irregularitat es fa més manifesta pel contrast amb l'ús normatiu tan sols quatre línies més avall— no hi ha cap *sic* a l'aparat que ens ho recordi. Davant exemples com aquest, és il·lícit afirmar que el criteri no s'ha aplicat en tots els casos?

3.4. Pel que fa a la data d'aparició dels *sic* i la seva coincidència amb la mort del poeta, cal tenir present que aquests no comencen a aparèixer sinó a partir d'*Escenificació de cinc poemes* (1993); però entre la mort del poeta (1987) i aquest volum s'havien publicat *On he deixat les claus...* (1988), *Del «Diari 1918»* (1991) i *L'Estrella d'En Perris* (1992). Deixem de banda que si en vida de Foix Vallcorba només va «poder preparar dos llibres» semblaria raonable d'esperar l'aparició de *sic* a les irregularitats de la resta de volums, i anem als casos concrets, perquè un cop d'ull a aquells dos darrers llibres (*Del «Diari...»* i *L'Estrella...*) ens permet de veure que els casos

irregulars a) s'escolen sense cap marca que en doni notícia (sense el *sic*) o b) se solucionen amb la correcció de la presumpta irregularitat i la relegació de la lliçó del testimoni base a l'aparat amb la indicació d'«[errada]».

Com a exemple concret del primer paradigma, a l'edició de Vallcorba de la prosa «—*Amaguem*—ens hem dit...» de *L'Estrella...*, llegim (VIII, p. 93, ls. 14-15): «els servidors d'ídols, icons i fetitxes», que és la lliçó de tots els testimonis, segons el seu aparat. Convindrà tenir presents ara els següents mots de l'actual nota de Vallcorba: «*A Les irreals omegues s'hi llegia "Amb creus imperatius, i el sol als cims"* (XIII, 5) [aquí sí que convé posar un *sic* majúscul, perquè tots els testimonis d'aquest vers llegeixen, tal i com consta a la seva edició, «Amb creus imperatius i els quatre pals»: vet aquí una mostra significativa d'una manera de treballar] o «Heu mutilat icons, i això us conhorta» (IX, 37). És a dir, dues faltes de concordança gramatical (les «creus» són sempre femenines, i una cosa idèntica passa amb les «icones»). Vaig fer notar a Foix aquest fet, i va ser ell qui, sense dubtar-ho ni un instant, va compondre els versos que han sortit a l'edició de *Quaderns Crema*» (p. 119b). En el cas de la prosa de *L'Estrella...* que ara ens ocupa, i amb aquest precedent, no hauria calgut posar un «[sic]» a l'aparat —«puix que Foix ja era mort i no se li podia consultar res», com diu Vallcorba a la p. 119a de la seva nota— per fer veure l'ús incorrecte de «icons»? Tanmateix, el fet no pot resultar estrany, perquè a la mateixa edició del llibre en què la intervenció de l'editor impel·lí el poeta a canviar el gènere del mot sobreïu un «icons» (*Les irreals omegues*, poema V, vers 22; p. 35 de la seva edició) que també va passar per alt a l'editor (i això que les esmenes «van ser cercades amb esperit detectivesc»): per què un Poirot de la filologia com Vallcorba, que va treballar «amb Foix mentre va viure de manera continuada, seriosa i permanent» (segons

diu l'editor d'ell mateix al final de la seva nota, p. 120a), no va posar a la consideració del poeta aquesta incorrecció i l'altra sí? En resum, als textos presos com a base per a les edicions de Vallcorba hem topat tres cops amb la forma «icons»: *a* (*Les irrealis...*, p. 63, v. 37), *b* (*Ibid.*, p. 35, v. 22) i *c* (*L'Estrella...*, p. 93, ls. 14-15). A l'hora d'editar els textos a Crema, Foix encara era viu en els casos *a* i *b*, i se li va fer notar la desviació respecte la normativa del segon (*b*) però no pas del primer (*a*); en el cas *c*, Foix no era viu i per tant la «irregularitat», segons la pauta de l'editor, hauria d'haver estat notificada amb un *sic* que no apareix enlloc. Davant d'aquests fets (tres aparicions d'un mot, tres actuacions editorials diferents), es pot parlar de coherència en l'aplicació del criteri?

Com a exemple del segon procediment, en l'edició de Quaderns Crema de la prosa «L'hostaler de l'Alberg de l'Oliviera Rodona...», de *Del «Diari 1918»*, llegim: «Han passat davant nostre capcots i xollats, i, ullmarcits, han guaitat, des de l'erol de la Vila, els camps i llur fam sòlida» (VII, p. 9, ls. 6-8), mentre que l'aparat diu que les dues edicions anteriors —autònoma el 1956 i dins les *Obres poètiques* el 1964, únics testimonis conservats del llibre, segons diu Vallcorba a la «Nota a aquesta edició» del volum— llegeixen «ullmarcit». El canvi, de l'editor (no pas de Foix, perquè aquest ja era mort i «no se li podia consultar res»), Vallcorba el deu considerar una «esmena mecànica», ja que es justifica al mateix aparat amb la indicació d'«[errada]». Ara bé: (*a*) a l'Arxiu Foix es conserva un exemplar d'aquest llibre amb correccions autògrafes del poeta, que no trobo citat a l'edició de Vallcorba, on hi ha consignades noranta-vuit modificacions, la pràctica totalitat de les quals afecten la puntuació, i la resta, l'ortografia («sòtil» substituït per «sotil», «gal·làxies» per «galàxies»), la tipografia («caratocs» per «caratocs», «domasso» per «domassos») o la gramàtica, concretament la concor-

dança («nodrien» per «nodríem», «vam» per «van», «vist» per «vists»). Per cert, totes aquestes esmenes van ser recollides al volum de Nauta, la qual cosa permet de datar-les entre el 1956 i el 1964, quan el poeta tenia entre seixanta-tres i setanta-un anys (i, per tant, encara no era cec i podia corregir els seus textos). (*b*) Aquí «ullmarcit» pot ser perfectament circumstancial d'«han guaitat», a diferència de «capcots i xollats», que són predicatius d'«han passat». (*c*) És clar que per convenir plenament amb la preceptiva lingüística caldria separar els dos membres («ull marcit»), però també són clares les vacil·lacions foixianes a l'hora de resoldre gràficament la composició: recordem els versos 61-62 de la carta en vers enviada per Foix a Albert Manent: «Els gavatxons del Migdia i els holandesos cap-ros, els belgues [...]» (*Obra poètica en vers i en prosa*, p. 675), o preguntem-ho, sinó, a l'editor Vallcorba, que en la seva edició del volum d'on extrec l'exemple ha esmenat «peu alat» per «peualat» (VII, ps. 6 i 7, l. 5). (*d*) El fet és que hi ha altres moments, en l'obra del poeta, que avalarien aquesta interpretació, tant en vers, com ara a *Les irrealis omegues*: «Els soldats, peu descalç, se'n van per la carena» (poema III, v. 29, p. 23 de l'ed. de Vallcorba), «Érem tots, braç alçat, herois sense llegenda,» (IV, v. 28, p. 29) o «quan les mosses tardanes / Cullen, ull dolç i persignat, les herbes» (VI, vs. 3-4, p. 43); com en prosa, com a *Allò que no diu «La Vanguardia»*: «LES CLAUS DELS LLOGATERS DE TARRAGONA velles i rovellades, [...] sorgeixen i s'escapen, pit erecte, per les pregoneses d'una ferreteria» (p. 21 de la 1ª ed.). D'on, tanta raó pot tenir l'esmena «ullmarcits» com «ull marcit». En definitiva: vist que les vacil·lacions a l'hora de dur a terme aquest tipus de composició són freqüents en els textos del poeta (cas *c*), que trobem usos similars a aquest en altres passatges foixians (*d*), que hi ha més d'una possibilitat d'interpretació per acostar la lliçó a la normativa (*b*) i que existeix

un volum corregit de la mà del poeta on trobem esmenes similars a la que podria haver fet sobre «ullmarcit» si la lliçó fos errada (a), no hauria calgut, segons el propi raonament de l'editor, deixar «ullmarcit» al text i posar un *sic* a l'aparat?

3.5. A banda d'això, serà bo de tenir present aquí que el procediment de marcar amb «[errada]» presumptes errors del text base que provenen de la mà del poeta continua en els volums posteriors a *L'Estrella d'En Ferris*, convivint aleshores amb els *sic*: a «Lo Pep boig» de *Darrer comunicat* (1995), posem per cas, el text de Vallcorba llegeix (XI, ps. 61 i 60, l. 24) «ha travessat un blad», i, l'aparat, remetent sols al text base de la primera edició, «ha atravesat [errada]»; i, unes línies més avall, per no moure'ns de la mateixa prosa, el text diu «tan nobles dames» i l'aparat, amb la sola remissió a la primera edició, «tant [errada]» (XI, ps. 63 i 62, l. 50). La qüestió és que la lliçó del text base reproduceix en tots dos casos la dels manuscrits foixians (la segona, a més, hi és manuscrita, perquè és una correcció posterior al dactilografiat): si les errades no són tipogràfiques de la primera edició sinó que tenen el seu origen en la mà del poeta mateix, aplicant la norma del *sic*, no hauria calgut deixar les lliçons «errònies» del poeta al text —«puix que Foix era mort i no se li podia consultar res»— i adduir a l'aparat el sòl *sic*?

3.6. A partir de les dades que proporciona l'edició de Vallcorba, doncs, trobem exemples clars (els casos adduïts aquí són sols una tria) de substitució de lliçons del text base imputables només a l'editor. És clar que aquest, per pal·liar les llacunes i les incoherències de la seva edició, pot dir-nos ara que aquests canvis «són de Foix» (119a; la cursiva és seva): ho pot fer, perquè va ser ell qui va suggerir a Foix, fent gala de «la millor filologia de què» disposava (segons diu d'ell mateix a *De l'edició crítica...*, p. 40), que, d'aquests canvis, «només se'n faria un esment vague i no detallat» (p. 119b de la nota actual). Ens trobem, per tant,

davant la disjuntiva que si l'edició és crítica, determinades esmenes són imputables només a Vallcorba; però si Vallcorba insisteix que són de Foix (encara que, com s'ha vist, i malgrat els actuals escarafalls de Vallcorba, n'hi ha de posteriors a la mort del poeta), aleshores l'edició no és crítica, perquè no s'hi deixa constància d'aquest fet. On sí que cal donar la raó a Vallcorba és on diu que la meua afirmació segons la qual el criteri del *sic* no s'ha aplicat «des de la primera edició i en tots els casos» pot produir «escàndol» —el substantiu és seu—, perquè descriu fidelment, com les altres, la realitat de les seves edicions: tot sovint, la llengua provoca reaccions paral·leles a les que promou la realitat que designa. Reaccions que provenen de les conseqüències, visibles als textos que edita, de la pretensió de Vallcorba de fer una *emendatio* sense haver fet una *recensio* acurada i completa dels testimonis dels textos editats (ho va reconèixer ell mateix a *De l'edició crítica...*, p. 39). Ha de quedar clar, tanmateix, que en aquest punt el sentit del meu comentari no va adreçat tant al fet que Vallcorba hagi esmenat lliçons de Foix (és un dret de l'editor), com al de no haver-ne deixat constància clara a l'aparat de la seva edició «crítica» (és un dret del lector saber de quina mà provenen les variants i les esmenes i, doncs, un deure de l'editor oferir-li tota la informació).

4. Foix «no va corregir mai les proves dels seus llibres»

Finalment, a la meua nota primera vaig demostrar, aportant proves constatables del període 1963-1974 (ps. 103-105), que Foix corregia d'una manera o altra les proves d'impressió dels seus llibres: «Per a ell, la revisió de les proves era una nova "lectura" del text que més aviat tendia a desestimar l'esmena "mecànica" i sistemàtica de les errades i a introduir-hi nous canvis: sobretot substitucions d'un

mot o d'un sintagma per un altre» (p. 105b). Vallcorba havia afirmat, el 1994 (*De l'edició crítica...*, p. 39), que el poeta «no havia corregit mai les proves dels seus llibres» i ara hi insisteix: «(ell era en aquell moment [1985, quan publicà *Cròniques de l'ultrason*] gairebé del tot cec i no podia ni llegir ni molt menys corregir proves, per això és pintoresc que s'afirmi el contrari)» (p. 120b). Primer: en cap moment vaig escriure que Foix corregís galerades o paginades el 1985: les proves adduïdes a la meua nota, insisteixo, arribaven fins al 1974. Segon: qualsevol que conegui la trajectòria literària i la vida del poeta no hauria caigut en la ingènua suposició que el Foix dels vuitanta és extrapolable al d'abans. Tercer: si la meua afirmació és «pintoresca», perquè malgrat les dades adduïdes s'insisteix que Foix no va corregir mai les seves proves, l'adjectiu hauria de ser aplicat també a les assercions de Vallcorba de la p. IX de la «Nota a aquesta edició» de *Tocant a mà...*, on constata que en «el text editat, però, s'hi observen alguns canvis [respecte del mecanoscrit lliurat a l'editorial], per la qual cosa és possible que Foix revisés proves de galera, no conservades» i la de la p. 90 de la seva edició de *Darrer comunicat*, on llegim: «A i B llegeixen Aneta, que Foix substitueix en proves per Francesca, [...]». O, en definitiva, la de la p. VIII de la «Nota a aquesta edició» d'*Onze Nadals...*, on diu haver consultat «unes paginades de la primera edició sobre les quals el poeta afegí variants autògrafes a *Si jo fos marxant a Prades*»; i la de la p. IX de *Desa aquests llibres...*, on afirma que la segona edició d'aquest llibre, del 1972, «conté alguns canvis respecte de 1964 que coincideixen, a més a més, amb les correccions a les galerades de 1964 [...] que devien servir per 1972».

5. Conclusió

Fins aquí, doncs, els fets, tal i com jo els conec (il·lustrats amb exemples concrets seleccionats d'unes llistes de considerable envergadura), contrastats amb les afirmacions de Vallcorba, tal i com les ha exposades ell mateix. El lector pot avaluar ara els uns i les altres, i extreure'n les seves pròpies conclusions. Vet aquí, tanmateix, les meves.

D'una banda, les afirmacions de la nòtula de l'editor contrastades aquí no tan sols no desmenteixen sinó que més aviat vénen a confirmar i a posar en relleu alguns dels trets definitoris de les seves edicions «crítiques» comentats en el meu primer escrit: 1) el bandeig injustificat de molts dels testimonis dels textos que edita i el desconeixement injustificable de la bibliografia sobre el poeta, així com d'alguns dels seus trets estilístics, el coneixement dels quals li hauria proporcionat arguments sòlids a l'hora de prendre decisions sobre esmenes puntuals als textos de Foix; 2) la consegüent manca de solidesa de la seva argumentació quan es refereix a aquests testimonis que desconeix o a aquells dels quals no sembla haver fet una col·lació exhaustiva de les variants; 3) la manca de coherència en l'aplicació dels criteris adoptats a les seves edicions, sobretot pel que fa al tractament, tant en el text com en els aparats, de presumptes errades o irregularitats de les edicions foixianes; 4) les consegüents vaguetats, incongruències i falsedats en què cau quan ha de justificar aquests criteris; 5) l'evident intervenció de l'editor en els textos editats, tot sovint no explicitada als aparats, intervenció que advertirà tot lector, novell o ensinistrat, dels seus aparats crítics, per molt que les actuals estridències de l'editor vulguin fer creure el contrari; i, a l'origen de tot plegat, 6) una recensió reduccionista, vaga i poc acurada dels testimonis dels textos que edita.

Per altra banda, em sembla haver provat que aquestes afirmacions de Vallcorba s'articulen en un discurs mancat de demostracions i de raonaments verificables. En tot cas, que un text comenci explicitant la intenció de rebatre «un parell de punts» concrets, es desenvolupi a partir d'una visió del tot parcial i reduccionista dels fets i de tergiversacions o malinterpretacions de la meua primera nota (d'aquí que només citi

textualment una vegada les paraules meves que vol refutar) i acabi, amb aquests precedents com a sustentació, amb una generalització que pretén d'invalidar «el nucli» de la meua argumentació, és clar que només pot ser el fruit, en el fons i en la forma, d'un procediment discursiu d'una volada argumentativa, per entendre'ns, gal·linàcia, que porta intrínseca la seva pròpia desautorització.

JOAN R. VENY-MESQUIDA